

Prob. min. 3 part. (non actio). Phantasma manet semper materiale, et in se non mutatum (cfr. supra); *e.* nequit causare speciem intelligibilem seipso perfectiorem.

Objic. Non phantasma repraesentans, sed natura universalis phantasmate illuminato repraesentata, efficit speciem sui; *e.* — *R. n. antec;* et *n. supp.* (esse haec duo distincta, nam cognitum in actu est cognoscens in actu).

Propositio 52.

Ad producendam speciem impressam intelligibilem nequit phantasma concurrere ut causa efficiens instrumentalis stricte dicta.

Stat. quaest. Explicant alii, Thomistae passim: a) Intellectus agens agit solum in phantasma, eoque utitur ut instrumento ad producendam speciem impressam intelligibilem; — b) phantasma igitur intellectu agente elevatum, per se attingit intellectum possibilem, in eoque speciem producit; — c) elevatur autem phantasma eo ipso quod intellectus agens conjungitur ei per quemdam virtuale contactum, et ita sibi conjunctum movet, regit, virtutemque impertit ad efficiendam speciem; — d) quae conjunctio dici illuminatio phantasmatis potest (nomen hoc salvare volunt quia est apud S^m Thomam).

Notiones. *Causa instrumentalis* proprie dicitur illa quae propria efficiencia concurrit ad producendum opus, sub ductu et in virtute alterius causae efficientis. — Unde sequitur effectui esse suo modo proportionatam causam instrumentalem.

Prob. Haec explicatio inducit actionem mediatam intellectus agentis, actionem immediatam phantasmatis materialis in facultatem immateriale, et supponit phantasma habilitari ad hanc actionem ab intellectu agente; *a.* nec potest admitti haec actio immediata, nec potest ad eam habilitari phantasma; *e.*

Prob. min. 1 part. (actio immediata). Phantasma est materiale, extensem; *a.* repugnat aliquid materiale operari immediate, etsi instrumentaliter, vere efficienter in immateriale, et producere effectum immateriale; *e.*

Prob. min. 2 part. (habilitatio). 1) Id fieret aut influendo phantasmati aliquid novi, virtutem, aut non; *a.* si nihil influitur, manet phantasma in se tam materiale et tam improportionatum quam antea erat; *si aliquid* influitur, hoc est aut materiale, et manet impropositio; aut immateriale, et repugnat recipi in materiali phantasmate; *e.*

2) Si dicitur phantasma habilitari ad effectum immateriale, sensus erit phantasma agere in virtute intellectus agentis; *a.* hoc nequit admitti; *e.*

ad min. Agere in virtute alterius est: vel *a)* ab altero compleri in virtute activa et applicari ad agendum; — vel *b)* ab altero suam virtutem agendi accepisse, vel etiam conservatam habere; — vel *c)* concurrente altero, seu cooperante, agere; — vel *d)* ab alio accidentaliter positum esse in actu primo proximo; — *a.* si phantasma dicitur agere in virtute intellectus agentis,

sensu *a*), vel *b*), vel *d*): mutatur phantasma intrinsecus, accipiendo realem novam virtutem spiritualem, quod nec possibile est, nec ab adversariis defenditur; si sensu *c*): manet tota difficultas inexplicata, quomodo phantasma materiale agat in intellectum immateriale; *e.*

3) Si dicitur phantasma habilitari sensu latiori, sensus erit: ideo phantasma agere in intellectum patientem, quia phantasma est intime connexum cum intellectu agente, utpote in eodem principio (anima) radicatum et subjectatum; — *a.* ex hoc sequeretur: *a)* phantasma materiale non mutatum agere efficienter immediate in aliam potentiam immateriale, et producere effectum immateriale; et manet inexplicata tota difficultas proposita! — *b)* inutile esse ipsum intellectum agentem (nam ex eadem ratione erit eadem connexio phantasmatis cum ipso intellectu possibili, et proinde eadem elevatio, vel habilitatio); *e.*

Objic. In specie intelligibili distinguenda est entitas spiritualis, et vis repraesentativa objecti; *a.* prioris causa efficiens est intellectus agens, sed posterioris causa efficiens esse nequit nisi phantasma (quod notas essentiales repraesentat licet obvolutas conditionibus individuantibus et materialibus); *e.* — *R. d. maj.* distingui possunt distinctione rationis, *c*; distinctione reali, *n.* — *c. d. min.* prioris, *c*; posterioris, i. e. totius sed sub posteriori respectu, *sd.* si rem ipsam objectivam efficienter attingere aliquali modo posset, *c*; si rem totam quantum nullo modo potest efficienter attingere, *n.* — *ad rat. add.*: *d.* i. e. alias notas concretas materiales exhibet, *c*; i. e. essentiales notas intellectuales una cum aliis notis individuationis et materialitatis exhibet, ita ut jam praesupponantur abstractae et distinctae species immateriales a materialibus, *n.*

Propositio 53.

Ad producendam speciem impressam nequit concurrere phantasma ut mera causa exemplaris vel materialis.

Stat. quaest. 1) Alii (Suarez) explicant: a) Phantasma non concurrit tanquam *causa efficiens*, sive principalis, sive instrumentalis; ob rationes quibus usi sumus supra.

b) Nec concurrit tanquam *causa materialis*, i. e. ex qua efficiantur species intelligibiles; nam repugnat sensationem esse id ipsum quod immutetur in aliquid immateriale.

c) Nec concurrit tanquam *causa exemplaris*, i. e. ad cuius imitationem scienter et volenter agat *causa efficiens*; nam intellectus agens, qui est *causa efficiens* hic, non cognoscit phantasma, nec illud vult imitari.

d) Sed concurrit tanquam *causa quasi exemplaris et quasi materialis*, i. e. praebet repraesentationem rei, materialem quidem, ex qua abstrahantur notae intelligibiles, seu juxta quam repraesentetur, sed alio modo, intelligibili, eadem res.

e) Intellectus agens est *virtus adaequata*, i. e. sola causa efficiens, ad efficiendas species intelligibiles impressas earum rerum quas sensus exhibit.

f) *Excitatur* autem intellectus ad suam operationem solum propter mirum consensum, qui inter eum et phantasiam existit, vi utriusque radicationis in eodem subjecto, anima.

g) Eadem haec unica actio intellectus agentis variis nominibus vocatur: illuminare phantasma, rem facere intelligibilem, abstrahere speciem.

2) Ad majorem claritatem et complementum doctrinae, sint tres partes: a) phantasma non est causa materialis, — b) nec exemplaris, proprie dicta (quas partes Suarez non negaret), — c) phantasma non est causa materialis, nec exemplaris, improprie dicta, sensu Suareziano.

Prob. 1^a pars (non materialis). Phantasma esset materia, i. e. subiacens substratum, aut relate ad species intelligibiles, aut relate ad intellectum agentem; a. neutrum dici potest; e.

Prob. min. 1 part. (ad ideas). Deberent species in phantasmate ut in suo subjecto produci; a. 1) species nonnisi in intellectu possibili recipiuntur, 2) species utpote accidentia spiritualia nequeunt recipi in phantasmate materiali; e.

Prob. min. 2 part. (ad intellectum agentem). Deberet in phantasmate residere intellectus agens ad modum formae sive inhaerentis, sive saltem informantis, i. e. intrinsece assistentis, ei se suamque virtutem communicantis; a. 1) nullo id modo admitti potest; 2) si admireretur, jam phantasma fieret causa efficiens partialis immediata; e.

Prob. 2^a pars (non exemplaris). De notione causae exemplaris est ut cognoscatur ab efficiente causa; a. 1) si intellectus agens (causa efficiens cognosceret aliquid phantasmatis, jam praesupperentur ideae de quarum origine quaeritur; 2) intellectus agens non est vis cognitiva; e.

Prob. 3^a pars (non quasi materialis vel quasi exemplaris). Sententia excludens omnem concursum efficientem phantasmatis: 1) logice dicit ad systema idealium innatarum; 2) non explicat facta experientiae explicanda; e.

Prob. ant. 1 part. (ad ideas innatas). Ut intellectus agens per se solum efficienter ideas in intellectu possibili producat, oportet praecontineat in sua virtute similitudines rerum intelligibilium; a. a) hae jam sunt species impressae, et proinde simplicius dicerentur in ipso intellectu possibili praecontineri; b) hoc est fundamentum idealium innatarum; e.

2) Acquisitio specierum ante intellectionem requiritur ut species compleant virtutem facultatis intellectivae; — a. a) si ad solam praesentiam phantasmatis potest facultas immaterialis (intellectus agens) agere, et b) si facultas haec adaequata virtute praecontinet similitudines omnes abstractas intelligibiles; — jam eodem jure et simplicius poterit a) ipse intellectus possibilis dici ad solam praesentiam phantasmatis agere, et b) praecontinere virtute similitudines omnes, quas actione sua immediate exprimat (i. e. faciat species expressas); — e. hoc systema inutiliter et sibi contradicendo adstruit intellectum agentem, et specierum novam acquisitionem.

Prob. antec. 2 part. (non explicat facta). Teste experientia: a) homo ab ortu suo caecus non cognoscit colorem, lucem, b) sine phantasmate homo non intelligit initio, c) nec etiam post primam intellectionem; — a. si intellectus agens virtute adaequata praecontinet omnes similitudines, non appareat: a) cur semel excitatus ad exercendum suum actum, non possit speciem imprimere aliam et aliam, b) cur non possit excitari per solos alios sensus externos, qui item radicantur in eodem subjecto, c) cur specie semel effecta non possit jam independenter uti intellectus; e.

Objic. Appetitus est totalis causa sui actus, a potentia cognitiva solum praesuppositive pendens; a. intellectus agens est etiam potentia non cognitiva; e. a pari est causa totalis sui actus, praesuppositive tantum pendens a potentia cognitiva. — R. d. maj. et movetur a bono cognito ut a fine, c; secus, n. — c. min. — n. cons. et par. (intellectus agens a nullo moveretur).

Propositio 54.

Ad producendam speciem impressam intelligibilem phantasma concurrit ut causa efficiens instrumentalis latius dicta et mediata.

Stat. quaest. Aliam defendimus explicationem, non tamen a praecedenti Suareziana valde alienam, sed ejus potius magis explicitam declarationem, paucis emolitis dictionibus; nimirum:

1) Solus intellectus agens agit effective et immediate in intellectum possibilem.

2) Aliquomodo tamen effective concurrere debet etiam phantasma; ergo mediate, i. e. non in speciem vel in intellectum passibilem, sed in ipsum intellectum agentem influendo. Sed in hujus influxus natura exponenda inventiet tota difficultas, et manebit tandem aliqua mysteriosa obscuritas.

3) Intellectus agens, de se semper activus, ad agendum excitari non debet, neque haec est effectio phantasmatis; — sed ejus operatio de se indifferens, determinari debet ad certam aliquam speciem imprimendam, quae *terminativa* determinatio est effectio phantasmatis.

4) Non tamen est haec determinatio actio proprie dicta phantasmatis materialis in intellectum agentem spiritualem, quae repugnat; sed est mera aliqua modificatio *directiva* activitatis huic intellectui propriae, influxu quodam phantasmatis, non aliter explicabili nisi per connexionem intimam duarum facultatum, quae et in eodem uno principio sint radicatae ac subjectatae, et circa objectum idem repraesentandum suo quaque modo versentur, et modum repraesentandi, licet essentialiter diversum, valde tamen affinem habeant.

5) Neque dicendum erit phantasma causa principalis efficiens et intellectus agens instrumentum ejus; nam virtus agendi tota est in intellectu agente spirituali; modificatio tantum, seu aliquis modus agendi, *directio terminativa* activitatis de se indeterminatae quoad terminum, est a phantasmate. Ergo potius phantasma est intellectus agentis instrumentum latiori aliquo sensu,

sicut baculus est senis instrumentum ad efficiendam ambulationem erectum corpus sustinens.

6) Munus ergo intellectus agentis est : pati aliquem influxum directivum a phantasmate in sua operatione propria; — efficere, secundum hanc phantasmatis directionem, in intellectu paciente speciem impressam quae sit spiritualis, et easdem notas ac phantasma repraesentet, sed spirituali modo, i. e. negligendo objecti materialitatem, singularitatem, praesentem existentiam, et similia. — Hoc sensu dici potest intellectus agens illuminare phantasma, i. e. illud intelligibile facere, vel abstrahere speciem intelligibilem a phantasmate.

Prob. Admittenda est explicatio quae 1) est intrinsece possibilis, 2) sufficiens ad explicanda facta, 3) nulli certo facto contradicens, 4) sola sufficiens; a. proposita explicatio talis est; e.

Prob. min. 1 part. (possibilis). Sola impossibilitas objici potest actionis sufficientis a phantasmate materiali in intellectum agentem immateriale; a. haec actio qualis in explicatione proponitur nequit ostendi repugnare; e.

ad min. Repugnat quidem actio potentiae materialis quae directe attingat patiens spirituale, et operetur aliquid spirituale; sed nequit ostendi repugnantia alicujus influxus qui sit : a) realis quidem, — b) sed indirectus, per inhaesionem in unitate subjecti, per affinitatem objecti et modi operandi, — c) non producens novam realitatem aliquam spiritualem, sed modificationem tantum seu determinationem *terminativam* actionis de se jam determinatae ad existendum; — a. talis solum influxus proponitur; e.

Ad min. 2 et 3 part. (sufficiens et nulli facto contradicens). Patet ex ipsa expositione.

Ad min. 4 part. (sola sufficiens). Patet ex omnibus praecedentibus propositionibus.

Objic. Easdem ob causas posset phantasma, eodemque modo, attingere intellectum patientem modificandum, sine intellectu agente; e. etiam in hac explicatione inutiliter adstruitur intellectus agens. — R. n. ant. (in intellectu paciente debet produci effectus novus spiritualis : species impressa).

Coroll. 1^m Ergo sicut aestimativam diximus facultatem sensitivam et materialem quidem, sed quae attingeret limites spiritualitatis, rationes percipiens insensatas; ita intellectus agens dicendus erit facultas intellectualis et immaterialis quidem, sed quae attingat limites materialitatis, ducenda in operationibus suis a phantasmate, neque producere potens species impressas nisi a materiali cognitione abstractas; atque ita continuatur in humanae naturae unitate scala potentiarum.

Coroll. 2^m Ergo abstractio ad idearum universalitatem et immaterialitatem in repraesentando explicandam sufficit; scilicet ad universalitatem directam, non reflexam seu reduplicative cognitam.

Coroll. 3^m Ergo distinguenda est abstractio directa de qua hic, quae est imperfectio repraesentationis, ab abstractione reflexa, quae est magna perfectio et nonnisi post distinctam reflexionem haberri potest.

Propositio 55.

Intellectus agens et patiens realiter distinguntur.

Prob. 1° Potentiae diversificantur per actus et objecta; a. intellectus agentis actus est producere effective speciem impressam quae non est cognitio; et potentia est naturaliter de se determinata ad agendum; — intellectus patientis autem actus est producere effective speciem expressam quae est formaliter cognitio; et potentia est naturaliter non determinata ad agendum, sed determinari debet specie impressa; e.

Prob. 2° Si intellectus agens et patiens essent una eadem potentia, nulla appareat ratio, cur intellectus determinatus ope phantasmatis (quo tandem cumque modo explicetur haec determinatio), non statim speciem expressam efficiat, sed debeat prius sibi speciem impressam formare; e. tolleretur necessitas intellectus agentis et speciei impressae.

Objic. 1° Non sunt multiplicanda entia sine necessitate; a. nulla necessitas; e. — R. c. maj. — n. min. (cfr. argum.)

Objic. 2° Intellectus agens distinctus a possibili esset omnino inutilis et otiosus in statu animae separatae a corpore; e. — R. tr. ant. — n. cons. (status praesentis vitae est homini naturalis, e. est ratio sufficiens cur illa facultas adsit).

Propositio 56.

In ordine directo et spontaneo cognitionis intellectualis, mens exorditur a conceptibus universalioribus seu maxime indeterminatis.

Stat. quaest. 1) Ex antea dictis liquet processum cognitionis *inchoativum* incipere a perceptione sensibili; quaeritur nunc de *explicativo*.

2) *In ordine directo et spontaneo*; nam in ordine reflexo, quo mens procedit per analysis scientificam et abstractionem reflexam, nonnisi ultimo ad universalissima devenimus.

Prob. 1° Teste experientia, primi ac directi mentis conceptus de aliqua, sunt conceptus entis, rei, unius, substantiae, viventis, vel similes; a. isti conceptus sunt maxime indeterminati; e.

Ad maj. 1) Hoc testatur cuique sua conscientia; 2) rudes et pueri res maxime disparatas hac appellatione «*rei*» designant, quarum tamen aliunde nomina cognita habent; a. vocabula sunt signa manifestativa conceptuum; e.

Prob. 2° Naturalis conditio intellectus est ut in cognoscendo transeat de potentia ad actum, de actibus imperfectis ad perfectiores; a. ita non esset, si a conceptibus determinatis inciperet intellectio; e.

Ad min. Conceptus determinati sunt perfectiores indeterminatis; e. ab illis ad hos transeundo intellectus potius transiret ab actu ad potentiam.

Coroll. 1^m Ergo idea *entis* efformatur a mente in primo objecto, quodcumque illud sit, quod ei sese objicit; nam haec nota : ens, aliquid, res,

est omnium imperfectissima et universalissima, et in omnibus objectis inventur.

Coroll. 2^m Ergo mens efformat ideam *non entis seu negationis*, quum pri-
mum percepto aliquo ente, illud comparat cum alio quod non est ipsum.

Propositio 57.

Singulare corporea ut talia intellectus non directe sed per quamdam reflexionem in sensationem cognoscit.

Stat. quaest. 1) Non quaeritur utrum intellectus singularia cognoscat; nec quomodo, i. e. per speciem propriam an alienam, distincte an confuse; haec enim jam scimus, cfr. prop. 6. — Sed quoad processum explicativum, post propositionem praecedentem, quaeritur quomodo mens ad conceptum proprium et distinctum rei ut singularis et ut materialis perveniat.

2) *Per reflexionem quamdam* i. e. improprie dictam, quia intellectus reddit in actum *alterius* facultatis ejusdem suppositi; estque haec reflexio vulgaris potius quam philosophica.

Prob. Nonnisi per aliquam reflexionem potest intellectus percipere singularia materialia, ut talia; *a.* non per reflexionem ullam in intellectionem; *e.* in sensationem.

Prob. maj. Prima et directa mentis perceptione homo percipit conceptus maxime indeterminatos, universalissimos; *a.* conceptus singularium materia-
lium, qua talium, sunt maxime determinati; *e.*

Prob. min. Per reflexionem in intellectionem directam perciperet solum id quod in hac intellectione directa repraesentabatur; *a.* repraesentabatur solum conceptus universalis; *e.*

Coroll. 1^m Ergo per reflexionem hanc debet objectum quod repraesen-
tabatur actu directo, iterum attentius concipi, connotando simul factum sensationis ex qua fuit abstracta species intelligibilis, et qua exhibebantur sensibiles notae sensibiliter, ergo concrete materiales singulares.

Coroll. 2^m Ergo primus conceptus est *universalis* quatenus repraesentat talem naturam, non hanc; sed est *singularis* et *materialis* quatenus attendo ad ejus originem.

CAPUT II.

DE VOLUNTATE.

Altera facultas vitae intellectualis est voluntas. De qua eodem ordine quo de intellectu vestigabimus. Ac primo quidem de ipsa ejus existentia nova quaestio non erit disputanda, post principium generale superiori libro expositum, ubi de appetitu sensitivo; quem enim omni formae corresponeat appetitus proportionatus, etiam cognitioni intellectuali appetitus respondeat

oportet, ac proinde potentia quoque appetitiva elicita intellectualis, quae voluntas dicitur. Quaeremus igitur de voluntatis objecto proprio; deinde de voluntatis actibus et agendi modo, quae quaestio libertatis existentiam naturamque proponit scrutandam; postea libertatis objecta propria et extensionem conditionesque ac fundamenta inquiremus; ac tandem voluntatis libertatisque impedimenta, quae et quanta sint considerabimus. Sint ergo

Quaestio 1. De voluntatis objecto.

Quaestio 2. De actibus et libertate voluntatis.

Quaestio 3. De extensione et radice libertatis.

Quaestio 4. De impedimentis voluntatis et libertatis.

QUAESTIO 1.

De voluntatis objecto.

Propositio 58.

Objectum proportionatum voluntatis est omne ens, dummodo proponatur ut bonum.

Notiones. 1) *Voluntas* est potentia spiritualiter appetitiva boni, per actus sub directione rationis elicitos.

2) Voluntas sub diverso respectu est: vel *prosecutiva*, quatenus fertur in objectum, vel *aversiva*, quatenus ab eo refutatur.

Stat. quaest. 1) Existentiam voluntatis in homine supponimus ut impli-
cite probatam argumento generali propositione 49 libri IV, comparato cum propositione 1 hujus praesentis libri.

2) Dicimus objectum adaequatum voluntatis prosecutivae esse quidquid sub specie boni proponitur i. e. cognoscitur subjective, licet res percepta objec-
tive sit forsitan mala.

Prob. 1° Velle prout est tendere in aliiquid sibi conjungendum, sub praevia cognitione rationis, non potest versari nisi circa objectum quod apprehendatur ut cum volente in unum aliquomodo veniens; *a.* quidquid convenit alicui est bonum ei; *e.*

Prob. 2° Nihil potest agere sub directione cognitionis rationalis, i. e. propter finem cognitum, nisi versetur circa bonum saltem apparen-
tis; *a.* talis actio est propria voluntatis; *e.*

Ad maj. Quidquid agit propter finem cognitum, versatur vel circa finem cognitum, vel circa media cognita; *a.* primum est bonum honestum vel delec-
tabile, alterum est bonum utile; *e.*

Objic. Illud potest esse objectum voluntatis ut prosequuntis, circa quod voluntas est libera; *a.* est libera circa bonum et malum etiam ut malum; *e.* — R. d. maj. circa quod est libera libertate contrarietas, *c*; contradictionis *sd.* amoris et non amoris, *c*; odii et non odii, *n.* — c. d. min.